

De tering en de nering

Ruim vier jaar lang heeft de Nederlandse economie de internationale conjunctuur mee gehad. Door de vertraging van de internationale groei en de sterke appreciatie van de gulden is daaraan nu een eind gekomen. Zonder twijfel zal het in de komende jaren moeilijker worden de economische groei op peil te houden en de werkloosheid te verminderen. Volgens het *Centraal Economisch Plan 1987* valt het dit jaar nog wel mee omdat de groei van de binnenlandse bestedingen tegenwicht biedt tegen de stagnatie bij de uitvoer. Maar op wat langere termijn zullen we de verslechtering van de internationale concurrentiepositie zeker gaan voelen. Het gevaar dreigt dat het in de afgelopen jaren opgebouwde voordeel als sneeuw voor de zon verdwijnt.

Tussen 1980 en 1985 heeft de sterke loonmatiging in ons land de exportindustrie een aanzienlijk concurrentievoordeel bezorgd. De loonkosten per eenheid produkt in de verwerkende industrie daalden in die periode met meer dan 20% ten opzichte van de concurrenten. Onder invloed daarvan overtrof de groei van de Nederlandse export die van de relevante wereldhandel. Bovendien namen de winstmarges van de exporteurs toe. Na verloop van tijd werkte dat door in investeringen en werkgelegenheid. Toen bleek ook dat de veelbesproken vrees voor een 'duale economie' - een goed draaiende exportsector en een kwakkelende binnenlandse economie - ongegrond was. De gunstige ontwikkeling in de exportsector sijpelde door naar binnenlandse sectoren en zorgde ook daar voor economische groei en werkgelegenheid.

Sinds eind 1985 is de situatie veranderd. Weliswaar stegen ook in 1986 de loonkosten per eenheid produkt in het exporterende bedrijfsleven nauwelijks, maar de daling van de dollar leidde tot een forse appreciatie van de gulden. De gulden steeg ten opzichte van de valuta's van concurrenten met gemiddeld 10%. De scherpe internationale concurrentie dwong exporteurs die hun marktaandeel wilden behouden tot verlaging van hun prijzen en leidde aldus tot aantasting van de winstmarges. Voor 1987 is het beeld niet anders. Volgens het *Centraal Economisch Plan 1987* zullen de loonkosten per eenheid produkt in gulden gemeten dit jaar niet stijgen, maar treedt er door de verdere appreciatie van de gulden (met gemiddeld 8½%) wel weer een verslechtering van de concurrentiepositie op. Als gevolg daarvan zullen de marges van exporteurs verder onder druk komen te staan. Bovendien moet er nu ook op worden gerekend dat de Nederlandse uitvoer de groei van de relevante wereldhandel niet zal kunnen bijhouden. Het is triest te constateren dat de koersstijging van de gulden gedurende de laatste anderhalf jaar het loonkostenvoordeel van 20% dat in de vijf voorafgaande jaren is opgebouwd, al voor de helft heeft doen verdwijnen.

Het spreekt vanzelf dat onder deze omstandigheden de vraag opkomt of de starre koppeling van de koers van de gulden aan die van de Duitse mark nog wel moet worden gehandhaafd 1). Er zijn echter zwaarwegende argumenten om die koppeling toch in stand te houden. In de eerste plaats wijst het Nederlandse betalingsbalansoverschot niet in de richting van een devaluatie. In de tweede plaats is de koppeling van de gulden aan de D-mark van groot belang voor het bereiken van een zo laag mogelijk renteniveau 2). Toen de gulden in 1983 t.o.v. de Duitse mark eenmalig met 2% devalueerde, leidde dat onmiddellijk tot een groter rente-ecart tussen Nederland en Duitsland. Een 1% hogere rente kost het bedrijfsleven per jaar zo'n f. 1,5 à f. 2 mrd. aan extra rentelasten. In de derde plaats helpt een sterke gulden de inflatie laag te houden en dat is gunstig voor de economische groei op lange termijn.

Wanneer devaluatie van de gulden t.o.v. de D-mark wordt uitgesloten, moet er iets anders gebeuren om een verdere verslechtering van de internationale concurrentiepositie tegen te gaan. Export is voor de Nederlandse economie immers van vitaal belang. Daarom moet er een aanpassing van het binnenlandse loon- en prijsniveau aan de lagere buitenlandse prijzen plaatsvinden. Dat vereist loonmatiging. Loonmatiging zal op korte termijn weliswaar ten koste

gaan van de binnenlandse bestedingen, maar biedt op langere termijn de beste garanties voor behoud van groei en werkgelegenheid. In het *CEP 1986* wordt becijferd dat een vier jaar lang volgehouden loonkostenmatiging van 1% - d.w.z. jaarlijks 1% minder loonstijging dan bij ongewijzigd beleid tot stand zou komen - op termijn in een daling van de werkloosheid met 66.000 arbeidsplaatsen resulteert. Het probleem is echter hoe een dergelijke loonmatiging kan worden bereikt. Op goede gronden hebben het vorige en huidige kabinet het ingrijpen in de vrije loonvorming afgezworen. Zijn er dan nog wel instrumenten om tot een beheerste loonontwikkeling te komen?

Het kan niet ontkend worden dat de mogelijkheden om loonmatiging te bewerkstelligen zeer beperkt zijn. De situatie ziet er wat dat betreft niet rooskleurig uit. In de eerste plaats is er het probleem van de neerwaartse nominale loonstarheid. De ervaring leert dat zelfs bij forse loonmatiging toch altijd minimaal één procent nominale loonstijging optreedt, nog afgezien van incidentele elementen in de beloning 3). Nu de prijzen dalen komt dat neer op een aanzienlijke reële loonsverbetering. Voor de modale werknemer in 1987 3%. Deze loonstijging overtreft de arbeidsproductiviteitsstijging. Daardoor stijgt de arbeidsinkomensquote en dalen de winsten. Dat is dan weer nadelig voor de investeringen en de werkgelegenheid.

Een tweede probleem is dat de Phillipscurve niet goed meer werkt. De drukkende invloed van de hoge werkloosheid op het loonniveau lijkt verdwenen. Voor een deel komt dat omdat vraag en aanbod van arbeid niet goed op elkaar aansluiten. Een groot deel van de werklozen mist de vereiste scholing. Of er zijn andere redenen waarom zij voor de arbeidsmarkt niet beschikbaar zijn. Bij een onderzoek onder werklozen in Dordrecht bleek een aanzienlijke groep ondanks herhaald proberen volstrekt niet bereikbaar of niet geïnteresseerd in werk of scholing 4). De hoge 'officiële' werkloosheidscijfers verhullen dat er maar een beperkt reëel aanbod van arbeid is. Zo kan het gebeuren dat op steeds meer deelmarkten spanningen ontstaan die tot loonstijging leiden. Illustratief is de situatie in de bouwrijverheid. Terwijl bij de gewestelijke arbeidsbureaus 76.000 werkloze bouwvakkers staan ingeschreven ondervinden ondernemingen in de bouwsector grote problemen met het vinden van geschikt personeel. Mede als gevolg daarvan zijn de lonen in de bouw in de afgelopen twee jaar met 10% gestegen.

Hoe kunnen de loonstijgingen worden beperkt zonder de marktwerking te frustreren? In de eerste plaats door het inzetbare aanbod van arbeid te vergroten. Dat vereist een nationaal scholingsbeleid voor werkzoekenden met ontorekende arbeidsmarktqualificaties. Daarnaast moet er zo spoedig mogelijk een eind worden gemaakt aan de mistige toestand rond de werkloosheidscijfers. Het is een grote schande dat nog steeds niemand weet waar het werkelijk beschikbare aanbod van arbeid zich bevindt en wie de echte werkzoekenden zijn. Pas als dat duidelijk is kan een effectief werkgelegenheidsbeleid worden gevoerd. Dat is beter dan het ene banenplan na het andere lanceren waar vervolgens weinig van terecht komt.

Het moet erkend worden dat een dergelijk beleid pas op langere termijn effect zal sorteren. Op korte termijn kunnen we alleen maar hopen dat we de recessie zonder al te veel kleerscheuren doorkomen. En geen dingen doen die ons later duur komen te staan.

I. van der Geest

1) Zie b.v. F.B. Lempers in *NRC Handelsblad*, 18 februari 1987.

2) Zie A. Szász, De ruimte voor rentedaling, *ESB*, 28 januari 1987.

3) Zie het interview met CPB-directeur P.B. de Ridder in *de Volkskrant*, 14 maart 1987.

4) W. van Voorden, G. van Kooten en A.W. Bouwman, *Een analyse van de non-respons van enige categorieën werklozen in Dordrecht*, Erasmus Universiteit Rotterdam, januari 1987.